

GUIA D'APRENTATGE

INFERMERIA DE SALUT MENTAL

1. FITXA DESCRIPTIVA

CODI D'ASSIGNATURA:

G404 – Infermeria de salut mental

TITULACIÓ:

Grau en Infermeria

MATÈRIA:

Ciències de la Salut

TIPUS:

Formació obligatòria

IDIOMA D'IMPARTICIÓ:

Classes: Català i Castellà

Recursos i materials: Català, Castellà i Anglès

ANY ACADÈMIC:

2025-2026

SEMESTRE: Setè

Quart Curs

GRUP:

Matí 1 / Matí 2 / Tarda

2. PROFESSORAT

TITULAR DE L'ASSIGNATURA:

Juan Roldán-Merino (juan.roldan@sjd.edu.es)

PROFESSORAT:

Helena Sainz Elías (helena.sainz@sjd.edu.es)

Andrea Fontán Abeijon (andrea.fontan@sjd.edu.es)

Sergio Piñar Rodríguez (sergi.pinar@sjd.edu.es)

Manuel Tomás Jiménez (manuel.tomas@sjd.edu.es)

Meritxell Pérez Beltran (meritxell.perez@sjd.edu.es)

Marta Dominguez del Campo (marta.dominguez@sjd.edu.es)

3. PREREQUISITS

Aquest assignatura no té prerequisits

4. OBJECTIUS

L'objectiu de l'assignatura és que les/els estudiants d'infermeria siguin capaces de valorar necessitats i diagnosticar problemes de cures relacionades amb la salut mental de la població; avaluar resultats en salut sensibles a la practica infermera i desenvolupar intervencions específiques, adequant el procés a les diferents etapes vitals (infantojuvenil i adult). Per això, s' estudiaran els models d' atenció actuals, els problemes de salut mental i els diagnòstics de cures més prevalents, així com, resultats en salut sensibles a la pràctica infermera i

intervencions més rellevants en salut mental. Així mateix, es facilitaran eines teoricopràctiques per poder donar una cura infermera integral a l'atenció a la salut mental de la persona a nivell hospitalari i comunitari.

5. CRÈDITS

L'assignatura té un total de 6 crèdits ECTS que correspon a 150 hores de treball de l'estudiant. D'aquestes hores:

25% són presencials,
30% dirigides
i un 45% de treball autònom.

6. BLOCS TEMÀTICS I ORGANITZACIÓ DE CONTINGUTS

UNITAT TEMÀTICA 1: FONAMENTS DE LES CURES EN INFERMERIA DE SALUT MENTAL

- Tema 1. Conceptes generals de la salut mental
- Tema 2. Evolució històrica de la cura en salut mental
- Tema 3. Teories i models conceptuals en salut mental.
- Tema 4. Valoració infermera dels processos mentals i emocionals.
- Tema 5. Abordatge d'infermeria. La relació terapèutica com a eix de les cures infermeres en salut mental.

UNITAT TEMÀTICA 2: ANSIETAT, ESTRÉS, TRASTORN OBSESSIU COMPULSIU I INSOMNI

- Tema 6. Ansietat, estrès i trastorns relacionats
- Tema 7. Trastorn Obsessiu-Compulsiu (TOC) i insomni

UNITAT TEMÀTICA 3: TRASTORNS DE L'ESTAT D'ÀNIM

- Tema 8. Trastorn depressiu i altres trastorns relacionats
- Tema 9. Trastorn Bipolar

UNITAT TEMÀTICA 4: ESQUIZOFRÈNIA I ALTRES TRASTORNS PSICÒTICS

- Tema 10. Psicosis

UNITAT TEMÀTICA 5: CONDUCTA SUÏCIDA

- Tema 11. Abordatge i acompanyament de la conducta suïcida

UNITAT TEMÀTICA 6: TRASTORNS SOMATOMORFS

- Tema 10. Trastorns somatomorfs i dissociatius

UNITAT TEMÀTICA 7: TRASTORNS DE LA PERSONALITAT

- Tema 13. Trastorns de la personalitat: Clústers
- Tema 14. Trastorns Límit de la personalitat (TLP)

UNITAT TEMÀTICA 8: TRASTORNS RELACIONATS AMB SUBSTÀNCIES I TRASTORNS ADDICTIUS

- Tema 15. Addiccions comportamentals
- Tema 16. Addiccions tòxiques

UNITAT TEMÀTICA 9: TRAUMA I DISOCIACIÓ

Tema 17. Trauma i dissociació

UNITAT TEMÀTICA 10: TRASTORNS DE LA CONDUCTA ALIMENTÀRIA

Tema 18. Trastorns de la conducta alimentària: trastorns dismòrfic corporal, anorèxia i trastorn per afartament.

UNITAT TEMÀTICA 11: TRASTORNS DEL NEURODESENVOLUPAMENT

Tema 19. Discapacitat intel·lectual. Trastorn de l'espectre autista (TEA). Trastorn per dèficit d'atenció i hiperactivitat (TDAH).

UNITAT TEMÀTICA 12: TRASTORNS MENTALS ORGÀNICS

Tema 20. Trastorns mentals orgànics: delirium i demència.

* En els diversos continguts es treballa amb perspectiva de gènere, és a dir, es fa rellevància en aspectes diferencials de la professió i el tenir cura segons el gènere.

7. ENFOCAMENT METODOLÒGIC

TIPOLOGIA	OBJECTIUS	ACTIVITATS	% TEMPS PREVIST
PRESENCIAL (a l'aula)	Facilitar l'adquisició de coneixements fonamentals sobre els principals trastorns mentals, models d'intervenció i cures en salut mental, promovent una comprensió integral i crítica dels conceptes.	Classes plenàries amb presentació de teoria i casos clínics, amb presència de debats per fomentar la participació i reflexió. Seminaris amb anàlisis grupals sobre diferents enfocaments d'intervenció en salut mental. Simulacions de situacions clíniques en salut mental, integrades amb altres aspectes de la persona atesa.	25% (37.5h.)
DIRIGIT (fora de l'aula)	Guiar l'aprenentatge fora de l'aula a través de la preparació i aprofundiment de continguts que seran tractats a les sessions presencials, assegurant una millor comprensió i capacitat d'anàlisis	Realització d'un anàlisis detallat sobre un cas clínic proposat, on s'identifiquin els factors de risc, protectors i la planificació de cures d'infermeria. Lectura reflexiva i crítica d'un llibre de temàtica rellevant relacionada amb la salut mental.	30% (45 h.)

		Participació de jornades en l'àmbit de la salut mental. Tutories presencials	
AUTÒNOM (fora de l'aula)	Fomentar la reflexió crítica i personal sobre els continguts tractats a classe, desenvolupament habilitats d'anàlisi i síntesis.	Lectura crítica de literatura científica i guies de pràctica clínica. Lectura reflexiva i crítica de materials relacionats amb l'àmbit de la salut mental. Estudi personal: preparació d'exàmens, organització dels apunts i/o material.	45% (67,5h).

8. COMPETÈNCIES

GENERALS

- Compromís ètic (capacitat crítica i autocrítica / capacitat de mostrar actituds coherents amb les concepcions ètiques i deontològiques).
- Capacitat d'aprenentatge i responsabilitat (capacitat d'anàlisi, de síntesi, de visions globals i d'aplicació dels coneixements a la pràctica / capacitat de presa de decisions i adaptació a noves situacions).
- Capacitat comunicativa (capacitat de comprendre i expressar-se oralment i per escrit en català i castellà i una tercera llengua, dominant el llenguatge especialitzat / capacitat de cercar, utilitzar i integrar la informació).
- Capacitat creativa i emprenedora (capacitat de formular, dissenyar projectes / capacitat de buscar i integrar nous coneixements i actituds).
- Sostenibilitat (capacitat de valorar l'impacte social i mediambiental d'actuacions en el seu àmbit / capacitat de manifestar visions integrades i sistemàtiques).
- Treball en equip (capacitat de col·laborar amb altres i de contribuir a un projecte comú / capacitat de col·laborar en equips interdisciplinaris i en equips multiculturals).

ESPECÍFIQUES

1. Pràctica professional, ètica i legal. 1.3. Pràctica legal. 1.3.1. Exercir d'acord amb la legislació pertinent i amb les lleis comunes. 1.3.2. Reconèixer i respondre de forma apropiada a pràctiques que poden posar en perill la seguretat, privacitat o dignitat de la persona. 1.3.3. Integrar els coneixements, habilitats i actituds per proporcionar cures infermeres segures i efectives.

2. Prestació i gestió de cures. 2.1. Prestació de cures. 2.1.1. Valoració. 2.1.1.1. Utilitzar un marc de valoració basat en l'evidència per recollir dades sobre la salut física, mental i aspectes socio culturals de la persona i grup. 2.1.1.2. Analitzar, interpretar i documentar les dades obtingudes. 2. Prestació i gestió de cures. 2.1. Prestació de cures. 2.1.2. Planificació. 2.1.2.1. Establir prioritats per a les cures en col·laboració amb la persona i grup. 2.1.2.2. Identificar els resultats previstos i el temps per assolir-los en col·laboració amb la persona i grup. 2.1.2.3. Revisar i documentar el pla de cures en col·laboració de la persona i grup. 2.1.2.4. Assegurar la continuïtat de les cures per assolir els objectius.

2. Prestació i gestió de cures. 2.1. Prestació de cures. 2.1.3. Execució. 2.1.3.1. Aplicar de forma efectiva, d'acord al pla previst, les cures infermeres a la persona i grup. 2.1.3.2. Respondre amb efectivitat a situacions imprevistes ràpidament canviants. 2.1.3.3. Educar la persona i grup per promoure l'autonomia i el control sobre la seva salut. 2.1.3.4. Utilitzar els recursos de forma efectiva i eficient per promoure cures infermeres d'excel·lència.

2. Prestació i gestió de cures. 2.1. Prestació de cures. 2.1.5. Comunicació terapèutica i relacions interpersonals. 2.1.5.1. Establir, desenvolupar, mantenir i finalitzar apropiadament la relació terapèutica. 2.1.5.2 Comunicar-se eficaçment amb la persona i grup per facilitar la prestació de cures. 2.1.5.3. Utilitzar estratègies apropiades per promoure l'autoestima, dignitat i benestar de la persona i grup. 2.1.5.4. Afavorir i donar suport a la persona i grup en la presa de decisions.

2. Prestació i gestió de cures. 2.2. Gestió de cures. 2.2.1. Entorn segur. 2.2.1.1. Facilitar un entorn físic, psicosocial, cultural i espiritual que promogui la seguretat de la persona i grup.

2. Prestació i gestió de cures. 2.2. Gestió de cures. 2.2.2. Pràctica interdisciplinària. 2.2.2.1. Col·laborar amb l'equip interdisciplinari de salut per proporcionar cures infermeres integrals. 2.2.2.2. Facilitar la coordinació de les cures per a l'assoliment dels resultats de salut esperats.

2. Prestació i gestió de les cures. 2.2. Gestió de les cures. 2.2.3. Delegació i supervisió. 2.2.3.1. Dirigir, supervisar i avaluar les cures delegades per assegurar-se que s'efectuen de forma segura i efectiva. 2.2.3.2. Delegar a altres persones aspectes de les cures d'acord amb la seva competència.

3. Desenvolupament professional. 3.1. Identificar la importància de la recerca per a la consecució dels objectius de salut de la persona i grups. 3.2. Utilitzar les millors evidències científiques disponibles, l'experiència infermera i el respecte pels valors i creences de la persona i grup, en proporcionar i avaluar les cures infermeres. 3.3. Donar suport i contribuir a la recerca en les cures infermeres i de salut en general.

3. Desenvolupament professional. 3.5. Contribuir activament al desenvolupament professional continuat per millorar la pràctica infermera. 3.6. Contribuir al desenvolupament professional d'altres membres de l'equip de salut.

9. RESULTATS D'APRENENTATGE

L'estudiant en finalitzar l'assignatura serà capaç de:

Resultats de coneixement :

- Descriure i comparar l'evolució dels conceptes i idees respecte als problemes de salut mental, el seu tractament i etiologia en la cultura occidental.
- Analitzar la relació existent entre els components biològics, psicològics, socials i culturals associats a la salut mental.
- Identificar els conceptes bàsics sobre els problemes de salut mental en les diferents etapes del cicle vital.
- Descriure els sistemes de classificació actual en salut mental i addiccions que s'utilitzen en els serveis de salut mental.
- Distingir la psicopatologia més freqüent associada als diferents problemes de salut mental i les manifestacions de dependència relacionades.
- Identificar el rol de la infermera de salut mental en els diferents contextos d'intervenció.
- Descriure les intervencions de prevenció i psicoeducatives en l'àmbit familiar i comunitari, observant els programes de salut mental que es duen a terme en els diferents nivells d'atenció.

- Descriure un entorn terapèutic de les cures més rellevants que cal tenir en compte en una unitat de salut mental.
- Conèixer els sistemes de registre informàtics, guies clíniques, per al desenvolupament dels plans de cures.
- Mostrar coneixements sobre els factors de risc de salut mental associats a la diversitat cultural dels grups de l'entorn i a les intervencions prèvies.
- Descriure els enfocaments terapèutics més utilitzats en el nostre context sanitari per al tractament dels trastorns mentals i la continuïtat de les cures.

Resultats d'habilitat:

- Desenvolupar habilitats de comunicació i d'intervenció terapèutica en diferents contextos individuals, socials i familiars, i demostrar l'habilitat adquirida.
- Identificar en les necessitats les manifestacions de dependència més freqüents que presentin els pacients amb problemes de salut mental.
- Elaborar els plans de cures.
- Identificar i prioritzar problemes d'autonomia, col·laboració i diagnòstics d'infermeria presents en els malalts amb trastorns mentals i les seves famílies.
- Identificar resultats esperats i intervencions prioritàries tenint en compte la utilització de les taxonomies infermeres.
- Identificar i prioritzar intervencions d'infermeria relacionades amb diferents problemes de salut mental i situacions d'urgència.
- Desenvolupar habilitats i actituds que facilitin les intervencions terapèutiques.
- Identificar els problemes de salut mental derivats de la violència exercida envers les dones i els protocols i estratègies de prevenció i intervenció utilitzades en l'assistència.

Desenvolupar valoracions adequades dels problemes de salut mental associats a la vellesa i planificar cures d'infermeria per aconseguir les necessitats dels malalts i les seves famílies.

REFERITS A ACTITUDS, VALORS I NORMES

- Definir i diferenciar el paper de la infermera en l'atenció a la salut mental.
- Escoltar i aconsellar la persona atesa i la seva família sobre les seves opinions.
- Demostrar coneixements sobre la legislació vigent en matèria de salut mental i els drets de les persones amb patiment psíquic.

10. AVALUACIÓ

Els criteris d'avaluació són els que s'estableixen al document de "CRITERIS D'AVAUACIÓ DE L'ASSIGNATURA DEL GRAU D'INFERMERIA DEL CAMPUS DOCENT SANT JOAN DE DÉU" (Veure Aula Moodle Secretaria i Aula Moodle de l'assignatura).

Els criteris d'avaluació contínua són:

AVALUACIÓ CONTINUA:

- Per poder obtenir la nota final de l'assignatura, la prova de coneixement objectiva amb preguntes tipus test) de l'avaluació continuada ha d'estar aprovat (mínim de 5/10). L'estudiant que NO supera amb 5/10 la prova objectiva de coneixements de l'avaluació contínua, haurà de re-avaluar-la obligatòriament però podrà seguir amb l'avaluació continuada.
- Les activitats d'avaluació amb NP sense causa extraordinària degudament justificada, s'avaluen amb la qualificació de 0 fent mitjana amb la resta de proves d'avaluació.
- L'assistència a totes les proves d'avaluació (tasques d'aula, seminaris, simulació i prova final) és obligatòria. Els treballs de seminari podran ser individuals i/o en equip, a criteri del/ de la professor/a. No s'admetrà l'entrega de tasques fora del termini establert ni entregues individuals (en cas de ser entregues d'equip). La presentació d'un justificant no eximeix aquesta condició, exceptuant aquells casos que es tracti d'una causa extraordinària (que es detalla amb exactitud més endavant).
- La re-avaluació es podrà realitzar únicament quan l'estudiant s'hagi presentat a la prova d'avaluació de coneixements final de l'avaluació continuada en 1ª convocatòria, en cas contrari, serà un NP i NO tindrà dret a la re-avaluació.

AVALUACIÓ ÚNICA:

L'avaluació única es realitzarà a través de proves avaluatives de tots els continguts de l'assignatura.

- Seminaris: desenvolupament d'un projecte que integri els continguts dels seminaris.
- Mateixa prova avaliativa que a l'avaluació única.
- Simulacions: Igual que a l'avaluació única.

ACTIVITATS D'AVALUACIÓ	% NOTA FINAL CONTÍNUA	% NOTA FINAL ÚNICA
Seminaris	25%	25%
Treball dirigit	17.5%	17.5%
Simulació	7.5%	7.5%
Examen	50%	50%

IDIOMA DE LA PROVA D'AVALUACIÓ FINAL

Català i castellà (prèvia sol·licitud de l'estudiant en el indicat establert).

Informació important sobre la consideració de causes extraordinàries d'absències en proves avaluatives:

Sempre que estiguin certificades documentalment al/a la professor/a titular de l'assignatura, es consideraran causes extraordinàries les següents:

- L'ingrés hospitalari (de l'estudiant o d'un familiar de 1r grau de consanguinitat)
- Qualsevol emergència de Salut Pública que requereixi aïllament al domicili Visites mèdiques i/o ingrés a qualsevol servei d'urgències
- Proves mèdiques diagnòstiques
- La defunció d'un familiar fins al segon grau de consanguinitat

- La competició final en esportistes d'elit
- Les citacions judicials

Qualsevol de les proves avaluatives no realitzades, que tingui una de les causes extraordinàries documentada (seminaris, habilitats clíniques, ABP), es recuperarà el mateix dia de la prova avaluativa final.

Qualsevol falsificació d'un certificat o justificant comporta un suspès immediat a l'assignatura.

11. REFERÈNCIES

Barnhill JW. DSM-5: Casos clínics. Madrid: Editorial Médica Panamericana; 2015. <https://www-medicapanamericana-com.ezproxy-hsjd.greendata.es/visorebookv2/ebook/9788498359725>

Bulechek GM, Butcher HK, Dochterman JMc, editors. Clasificación de intervenciones de enfermería (NIC). 6a ed. Madrid: Elsevier, cop. 2013

CIE-10-ES: Clasificación Internacional de Enfermedades, 10ª revisión, modificación clínica. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. Secretaría General Técnica: Boletín Oficial del Estado, 2016. <https://icd.who.int/browse10/2016/en#/XIX>

Manual diagnóstico y estadístico de los trastornos mentales: DSM-5. Washington : Asociación Americana de Psiquiatría; 2013. Disponible 5a ed. en castellà (2014)

Enfermero/a de salud mental. Manual de competencias profesionales. [Sevilla?]:Agencia de Calidad Sanitaria;2015. <https://www.sspa.juntadeandalucia.es/agenciadecalidadsanitaria/archivo/ME-1-13-03-Manual-de-Competencias-Enfermero-Salud-Mental.pdf>

Galiana Roch, J. L. (Ed.). (2015). Enfermería psiquiátrica. Elsevier España.

Johnson M. et al. Vínculos de NOC y NIC a NANDA-I y diagnósticos médicos: soporte para el razonamiento crítico y la calidad de los cuidados. 3a ed. Barcelona: Elsevier; cop. 2012

Fornes J. Enfermería de salud mental y psiquiátrica. 2ª ed. Madrid: Ed. Médica Panamericana; 2012. <http://www.medicapanamericana.com.ezproxy-hsjd.greendata.es/VisorEbookV2/Ebook/9788498356502#>

Johnson M. et al. Vínculos de NOC y NIC a NANDA-I y diagnósticos médicos: soporte para el razonamiento crítico y la calidad de los cuidados. 3a ed. Barcelona: Elsevier; 2012.

Johnson M, et al, editors. Interrelaciones NANDA, NOC y NIC: diagnósticos enfermeros, resultados e intervenciones. 2a ed. Madrid: Elsevier; 2011

Megías-Lizancos F i Serano MD. Enfermería en psiquiatría y Salud Mental I. Valencia: DAE Editorial Grupo Paradigma; 2018.<https://www-enferteca-com.ezproxy-hsjd.greendata.es/?infolibro=5360>

Megías-Lizancos F i Serano MD. Enfermería en psiquiatría y Salud Mental II. Valencia: DAE Editorial Grupo Paradigma; 2018 <https://www-enferteca-com.ezproxy-hsjd.greendata.es/?infolibro=5361>

Moorhead S. Clasificación de Resultados de Enfermería (NOC), 6ª edición. Elsevier Health Sciences Spain; 2019.

NANDA International: diagnósticos enfermeros: definiciones y clasificación 2018-2020. Madrid: Elsevier; cop. 2019. Disponible versión electrónica para usuarios UB (CRAI).

J. Ramos Montes, Ética y salud mental, Ed. Herder, 2018. Barcelona

Rebraca Shives L. Enfermería psiquiátrica y de salud mental: conceptos básicos. 6a ed. Madrid: McGraw-Hill/Interamericana de España; cop. 2007.

Rigol Cuadra A, Ugalde Apalategui M. Enfermería de salud mental y psiquiátrica. 2a ed. Barcelona: Masson; 2010.

Roldan, JF., Casas, I., Lluch, MT., i Lleixà MT. (2016). La investigación y el método científico en las ciencias de enfermería. Dins: Galiana, JL. Enfermería psiquiátrica (p.341-349). Barcelona: Elsevier España, S.L.U.

Roldán-Merino, J y Lluch-Canut, MT. [coord.] Diseños de proyectos de investigación en enfermería de salud mental y adicciones. Esplugues de Llobregat (Barcelona): Ediciones San Juan de Dios- Campus Docent; 2014. (Colección Digital Profesionalidad; 2) http://bibliosjd.org/wp-content/uploads/2017/04/disenio_proyectos_investigacion.pdf

Sampaio, F., Sequeira, C., miguel i, D. (2016). Componentes de la relación de ayuda profesional. Dins: Sequeira C. Comunicación y relación de ayuda (p.276-287). Lisboa: Lidel- Edificios Técnicos.

Sánchez Rodríguez O, Polonio López B, Pellegrini Spangenberg M. Terapia ocupacional en salud mental: teoría y técnicas para la autonomía personal. Madrid: Médica Panamericana; cop. 2013.

Sequeira, C., i Roldán, J. (2016). Herramientas de evaluación. Dins: Sequeira C. Comunicación y relación de ayuda (p.177-182). Lisboa: Lidel- Edificios Técnicos.

Sequeira, C., Sampaio, F., i Roldán, J. (2016). La relación de la ayuda como una intervenção de la psicoterapia. Dins: Sequeira C. Ratio de comunicación y ayuda (p.320-327). Lisboa: Lidel- Edificios Técnicos.

Stuart GW, Laraia MT. Enfermería psiquiátrica: principios y prácticas. 8a ed. Madrid: Elsevier; 2006.

Vallejo Ruiloba J. Introducción a la psicopatología y la psiquiatría. 8a ed. Barcelona : Elsevier; 2015.

Bases de dades

PubMed [Internet]. Bethesda: Centro Nacional de Información Biotecnológica. Biblioteca Nacional de Medicina de los Estados Unidos

PsycINFO [Recurso electrónico] Contiene citas y resúmenes de artículos de las publicaciones mundiales sobre psicología y disciplinas relacionadas desde 1840 hasta la actualidad. Acceso desde el CRAI.

Pàgina web:

Canal Salud [Internet]. Generalidad de Cataluña. Departamento de Salud [citado 07 Set 2017]. Disponible en: <http://canalsalut.gencat.cat/ca>

Excelencia clínica / Mejorar atención pacientes [Internet]. Plan de Calidad para el Sistema Nacional de Salud. Madrid: Ministerio de Sanidad Servicios Sociales e Igualdad [citado 07 Set 2017]. Disponible a: <http://www.msssi.gob.es/organizacion/sns/planCalidadSNS/saludMental.htm>

Public Health web site - Comisión Europea [Internet]. [citado 07 set 2017] Disponible en: http://ec.europa.eu/health/index_es.htm

OMS: Organización Mundial de la Salud [Internet]. Ginebra: World Health Organization; c2014 [citado 07 set 2017]. Disponible en: <http://www.who.int/es/>

Text electrònic

Plan de salud de Cataluña 2011-2015 [Internet]. Barcelona: Generalidad de Cataluña. Departamento de Salud [citado 07 siete 2017]. Disponible en: http://salutweb.gencat.cat/ca/el_departament/pla_de_salut_2011_2015

El estigma y la discriminación en salud mental en Cataluña 2016. Abiertamente. www.obertament.org L'éstigma y la discriminación en salud mental en Cataluña 2016. Abiertamente. www.obertament.org

Lopez M, Laviana M, Fernández L, López A, Rodríguez AM y Aparicio A. La lucha contra el estigma y la discriminación en salud mental. Una estrategia compleja basada en la información disponible. Rev Asoc Esp Neuropsiquiatría; 2008, 28, 101:43-83.

La recuperación centrada en la persona y sus implicaciones en salud mental, Anthony 1993 (Rev. Asoc. Esp. Neuropsiq. 2017; 37(131): 189-205 doi: 10.4321/S0211-57352017000100011)

Organización Mundial de la Salud. Creación de servicios de salud mental y servicios relacionados libres de coerción, violencia y abuso - Capacitación de QualityRights de la OMS para actuar, unirse y empoderar a la salud mental (versión piloto). Ginebra: Organización Mundial de la Salud; 2017.